

KÉFER ÁDÁM*

Az inkumbencia hatásának vizsgálata a magyar országgyűlési választásokon 1994–2018

I. Bevezetés

A választások alkalmat nyújtanak arra, hogy a választópolgárok véleményt mondjanak az elmúlt évekről, parlamenti ciklusról. Ilyenkor lehetősége nyílik az állampolgároknak arra, hogy pártoknak, jelölteknek esélyt adjanak a hatalom megszerzésére, illetve, hogy a hatalmat elvegyék az aktuálisan kormányzó párttól, képviselőtől. Ilyenkor azonban nem csak a pártokról nyilváníthatják ki véleményüket, hanem egyes politikusokról is. Így a demokráciák egyik legfontosabb elemeként jelennek meg a választások, ezáltal a választási rendszerek vizsgálata szerves része a politikatudománynak. Magyarország helyzete pedig külön érdekes ugyanis lehetőség nyílt arra a rendszerváltás következtében, hogy egy új rendszer kerüljön bevezetésre, mely nem egy hosszú fejlődési folyamat részeként jött létre, ezáltal az új választási rendszer rendkívül nagy hatással bírt az egész politikai rendszer tekintetében. Így vizsgálható többek között az is, hogy a választási rendszer milyen befolyással van a demokráciára. Hazánk abból a szempontból is érdekes, hogy egy vegyes választási rendszer került bevezetésre, amiben külön megjelenhetnek a vélemények a politikusokról, valamint pártokról is. A tanulmány témájaként emiatt is választottam a választáspolitikológiát, ezen a témán belül pedig az inkumbencia hatását vizsgálom a magyar országgyűlési választásokon a második szabad parlamenti választástól a 2018-as választásig.

Az inkumbencia hatása rendkívül fontos lehet a választásokon, illetve a pártokon belüli hatalmi játszmák eszközeként is szolgálhat, valamint a pártok jelöltállítási mechanizmusában is nagy szerepet játszhat ez a hatás. Inkumbens jelölteknek nevezzük, azokat a képviselőket, akik újra versenybe szállnak a mandátumért, melyet a választás időpontjában birtokolnak. Másként megfogalmazva azon személyek, akik a választás időpontjában az elnyerni kívánt poszttal rendelkeznek. A kérdés ezzel a státusszal kapcsolatban, hogy a választók, miként gondolnak az inkumbens jelöltekre, illetve befolyásolja-e a döntésükben őket a jelöltek személye vagy a pártok játszáka a főszerepet a választásokon. Amennyiben számít a jelöltek személye úgy a pártok rá vannak szorulva a jelöltjeikre és ez hatással van a párton belüli hierarchiára is. Emellett kiemelt szerepe lehet az inkumbencia hatásának, mikor a pártok arról döntenek, hogy ki, melyik kerületben méretesse meg

* Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

magát, tehát a jelöltállítási folyamatban is tekintettel kell lenni rá. Dolgozatom célja, hogy megismerhessük az inkumbencia hatását a hazánkban a négyévente bekövetkező választások alkalmával. Ehhez a következő kérdésekre keresem a válaszokat.

Először is a legfontosabb kérdés, hogy feltételezhető-e valamiféle előny, azon politikusoknál, akik egyéni választókerületi képviselőként szállnak ringbe újabb négyévi szolgálat reményében. Tehát rendelkeznek-e bármiféle előnnyel az inkumbens jelöltek az országgyűlési választásokon hazánkban. Ezt pedig nem csak az elmúlt harminc évre fogom megvizsgálni, hanem kitérek arra is, hogy a magyar demokrácia három szakaszában van-e különbség az inkumbencia hatásának jelentőségében. Vannak-e olyan periódusok, melyekben erőteljesebben vagy esetleg kevésbé erőteljesen jelenik meg ez a hatás. Ez abból a szempontból egy rendkívül fontos kérdés, hogy mennyiben befolyásolta a pártrendszer és a választói magatartás alakulása az inkumbencia hatását.

Második kérdésként teszem fel, hogy megfigyelhető-e bármiféle különbség a nagyvárosi és „vidéki” kerületekben az inkumbencia hatásának tekintetében. Hol jelenik meg az inkumbencia hatása és miként befolyásolja a választásokat. A népi-urbánus törésvonalon keresztül vizsgálom majd a hatást. Ez a kérdés segítségül szolgálhat az előző megválaszolásában.

Végezetül pedig arra keresem majd a választ, hogy megjelennek-e hazánkban a személynék szóló szavazatok és abban az esetben, ha megjelennek, pozitív vagy negatív hatást képesek a jelöltekre gyakorolni. Az inkumbencia előny kutatásának a gerince a személynék szóló szavazatok elemzése. Amennyiben a pártok fontosak csak, abban az esetben nem is beszélhetünk a poszttal járó szavazatbeli előnyökről.

Ahhoz, hogy megtaláljam a feltett kérdéseimre a válaszokat legelőször is azt fogom megnézni, miként jelenik meg az inkumbencia a nemzetközi és hazai szakirodalomban. Ezt követően elengedhetetlen, hogy leírjam hazánk választási rendszerének a kutatás szempontjából releváns jellegzetességeit. A következő fejezetben megnézem a magyar választói magatartás legfontosabb jellemzőit. Majd következik az elemzésem, melyhez elsőként a módszertant írom le. A módszertan után az első kérdést fogom körbejárni, ezután a következő kérdést, mely a város-vidék ellentétre épül. Ezt követi a személynék szóló szavazatok elemzése és végezetül pedig összegzem a dolgozatom eredményeit.

II. Szakirodalmi áttekintés

Inkumbens jelöltnek nevezzük azt a személyt, aki az elnyerhető poszttal a választás időpontjában rendelkezik, vagyis az, aki a pozícióját szeretné megtartani. Több kutatás is megerősítette, hogy az inkumbens jelölt a kihívóval szemben bizonyos előnyökkel rendelkezik. Ezeket összefoglaló néven inkumbencia előnyként tartja számon a szakirodalom (incumbency advantage). Az Inkumbencia előnyt több oldalról is vizsgálták, valamint több magyarázattal is szolgáltak a jelenségre és cáfolták is meg, azonban nem jellemezhető ki egyértelműen, hogy az inkumbensek mindig minden körülmény között előnnyel rendelkeznek. Emellett fontos még az is, hogy miben nyilvánul meg az előny, amivel az újraválasztásért induló politikus rendelkezik. Az előnyként számoltott hatások széles skálán mozognak, többek között lehet pusztán a pozícióból származó előnye, de lehet a saját kvalitásaiból eredő előny is. A pozíció magában hordozhat erőforrásbeli előnyöket,

illetve azt, hogy már egy ismert képviselőről van szó, míg a politikus kvalitásának tekintetében előnyként merülhet fel akár a jó szónoki képesség, vagy akár jobban ismeri a szavazóit, illetve az inkumbencia meghatározása magában azt, hogy a képviselő tapasztalattal rendelkezik a politika terén. A biztos dolog ezzel kapcsolatban, hogy az előny mindig a szavazatok számán tetten érhető.

Nagy hagyománya van az inkumbencia előny vizsgálatának az Amerikai Egyesült Államokban. Az Egyesült Államok Kongresszusa kitűnő a vizsgálódás szempontjából, mert a képviselőket tagállami szinten választják meg és egy többségi választási formulát alkalmaznak, melyben megjelennek a személynek szóló szavazatok, emellett pedig rendszerint két párt verseng a választásokon. A személyeknek szóló szavazatok a vizsgálódás szempontjából a leginkább releváns elemek, ugyanis maguk a jelöltek és nem a pártok vannak előtérben. Az inkumbencia hatásának megjelenése kötődik a személyekre leadott voksokhoz.¹

Bernhardt és Ingberman egy 1985-ös tanulmányukban közgazdasági és játékelméleti modellekkel kíséreltek meg választ találni a jelenségre. Először is a választói magatartást helyezik előtérbe. Azt mondják, hogy a választópolgárok bizonytalanok a jelöltekkel szemben, kétségeik vannak a programjukhoz való ragaszkodást illetően. Úgy vélik a választók „lottószelvényként” tekintenek a szavazólapra és az a kérdés, hogy a jelölt a győzelem esetén mennyire változtatja meg az álláspontját adott szakpolitikai kérdésekben, illetve a szavazóit érintő kérdésekben, tehát mennyire tartja magát azokhoz az elvekhez, amelyek képviselésére felhatalmazást kapott. Félnak attól, hogy amint hivatalba lépnek a politikusok már kevésbé lesznek fontosak az elveik, melyeket hangoztattak, illetve választóik. Amennyiben „lottóként” képzeljük el a választásokat, akkor az a jelölt a jobb a szavazók számára, akit már ismernek. Az a „szelvény” kevesebb kockázatot hordoz magában, tisztában vannak azzal, hogy miként viselkedik a hivatalba lépését követően. Fontos dolog még, hogy lépéselőnyben van az aktuálisan a posztot gyakorló aspiráns a kihívójával szemben, ezáltal az állásfoglalásával a másik kihívót képes extrémebb helyzetbe hozni a választók szemében. Ezt azzal magyarázzák, hogy a medián szavazókat próbálják a jelöltek megszólítani. A medián szavazó az, akitől az ideológiai tér mindkét irányába ugyanannyi szavazó áll. A kihívó nem foglalhat mindig úgy állást, mint az inkumbens jelölt, de ha az inkumbens jelölt állásfoglalása megegyezik a medián szavazóéval, akkor a kihívó már csak szélsőségesebb képet tud festeni magáról.² Láthatjuk ebből a tanulmányból, hogy mennyire fontos a választói magatartás az inkumbencia vizsgálatánál. Fontos eleme a kutatásnak, hogy a választókat úgy írják le, mint akik teljes mértékben tisztában vannak azzal mi a képviselőjük feladata, illetve milyen politikusra van szükségük. Előre megfogalmazott szándékokkal rendelkeznek azon a téren, hogy mit is szeretnének a politikusoktól. Emellett kiemelendő az is, hogy ismerik a politikusok programját. A jelöltek pedig ismerik a szavazók igényeit. Ezáltal egy tökéletes képet festenek a politikusok és szavazók viszonyáról. A tanulmányban leginkább a személynek szóló szavazatok jelennek meg és például nem említik a pártokat. Az, hogy a pártokat nem vették figyelembe annak is betudható, hogy ez a tanulmány az Egyesült Államok kongresszusi

¹ HARKÁNYI ÁDÁM MÁTÉ: *A stratégiai szavazás arcai*. Politikatudományi Szemle 2019/1. 115–140. pp.

² M. BERNHARDT, DANIEL - E. INGBERMAN, DANIEL: *Candidate reputations and the 'incumbency effect'*. Journal of Public Economics 1985/1. 47–67. pp.

választását helyezi előtérbe. A pártok viszont befolyással rendelkeznek a jelöltek személyét illetően, ezáltal természetesen az inkumbencia hatásának változásaira is. A független jelöltek szereplése általában elmarad a pártok által kijelölt személyek mellett. A pártok feladata a jelölt-állítás és a jelölteknek hasznot hozó –egy párt támogatása. Ez a haszon megnyilvánulhat pénzben, láthatóságban, illetve a párttal szimpatizáló szavazók voksait is jelentheti.

Zachary Peskowitz egyik munkájában az ideológiák felől közelítette meg a kérdéskört és arra jutott, hogy az inkumbens jelöltek bátrabbak a kihívókkal szemben, amikor bizonyos kérdések felmerülnek. Nem a pártjuk álláspontját részesítik előnyben, hanem megvan a saját véleményük. Ez pedig jobban tetszik a választóknak. Itt is erősen megjelenik a választói magatartás.³ Ez alapján az újraválasztásra hajtó politikus kivételes helyzetben van, mivel nincs akkora függése a pártja iránt, emellett pedig a személyes jelenlétének köszönhetően a választók képesek megkülönböztetni őt pártjától, így esetlegesen az ellenfél szavazótáborából is érkehetnek voksok.

Ezekkel a tanulmányokkal szemben John Zaller egy 1998-as tanulmányában azt mondja, hogy azok, akik a választás időpontjában a politikai posztot birtokolják egész egyszerűen csak jobbak, mint az ellenfeleik és nem az inkumbencia előnyének tudható be a sikeres újraválasztásuk. Tehát a saját képességeiknek tudhatják be az inkumbensek az újabb győzelmeket, illetve a szerencsének, mert a kihívóik kevésbé jó politikusok, mint ők. A szerencse abban jelenik meg, hogy épp az a kihívó személye, akit képesek legyőzni a kvalitásaik alapján. Ez azt jelenti, hogy a kezdetektől rendelkeznek előnnyel a kihívóval szemben, de nem az inkumbencia ténye az előny legfőbb forrása.⁴ Ezt megerősíti Adam R. Brown is. Ő azt állítja, hogy nem számít a választók részéről, hogy az illető inkumbens-e. Vannak bizonyos előnyeik az inkumbens jelölteknek például az, hogy többet szerepelnek a médiumokban vagy több pénzt képesek a kampányra összeszedni, de nem az befolyásolja az embereket, hogy a jelölt előtte is birtokolta a pozíciót. Megvannak a rendelkezésre álló források tekintetében az inkumbensek előnyei, de a választók nem aszerint döntenek, hogy a jelölt újraválasztani szeretné magát. Ebből a tanulmányból is az tűnik ki, hogy maga az inkumbencia semmiféle hasznot nem hoz a jelöltnak, de a poszt gyakorlásával jár bizonyos erőforrásbeli fölény.⁵

A jelenségre más kutatók is próbáltak magyarázattal szolgálni, más választási struktúrákat felhasználva. Ezek közül az egyik Shigeo Hirano és James M. Snyder tanulmánya. Ők többmandátumos körzeteket vizsgálva szerettek volna többet megtudni a hatás jelentőségéről. Ebből a munkából is kiténik, hogy jobb pozícióval rendelkeznek az inkumbens jelöltek a választásokon. Azt, viszont fontos megjegyezni, hogy ebben a tanulmányban is

³ PESKOWITZ, ZACHARY: *Ideological Signaling and Incumbency Advantage*. *British Journal of Political Science* 2019/2. 467–490 pp.

⁴ ZALLER, JOHN: *Politicians as prize fighters: Electoral selection and incumbency advantage*. In: Geer, John G. (ed.): *Politicians and Party Politics*. John Hopkins University Press, Baltimore, 1998. 125–185. pp.

⁵ BROWN, ADAM R.: *Voters Don't Care Much About Incumbency*. *Journal of Experimental Political Science* 2014/1. 132–143. pp.

sokat tulajdonítanak a jelöltek minőségének, illetve az erőforrásbeli különbségeket emelik ki.⁶ Robert G. Moser és Ethan Scheiner egy tanulmányukban a vegyes választási rendszereket vették górcső alá. Öt országot használtak fel ezen tanulmányuk elkészítéséhez. Azt állítják, hogy a vegyes választási rendszerekben megjelennek a stratégiai szavazatok. A stratégiai szavazatok lehetőséget teremtenek arra, hogy a szavazók kifejezzék az aktuálisan kormányzó párt irányába az ellenszenvüket. A választók képesek leadni egy szavazatot a hozzájuk legközelebb eső pártra, de emellett a választókerületükben rendelkeznek még egy szavazattal, amit személyekre adhatnak le. Így megjelenik a pártpreferencia, de ha a pártjuk jelöltje nem elég erős vagy esetleg nincs jelöltje a pártnak a körzetben, akkor sem veszik el a szavazatukat. Nem ez az egyetlen befolyásoló tényező, hanem a jelöltek személye is befolyásolhatja az inkumbens jelöltekre leadott szavazatok arányát. Felhívják arra a figyelmet, miszerint meg kell különböztetni a személyeknek szóló szavazatokat (personal vote) a stratégiai szavazatoktól. Végezetül arra a következtetésre jutottak, hogy Németországban nehezen lehet vizsgálni a személynek szóló szavazatokat, mivel nagyon pártközpontúak a szavazók.⁷ Láthatjuk tehát mekkora befolyásoló erővel rendelkeznek maguk a pártok is, illetve a szavazók nagyfokú pártossága. A választók esetében érdemes megemlíteni azt is, hogy maga a választási rendszer is befolyásoló tényezőként jelenik meg. Gondoljunk csak arra, hogy az arányos választási rendszerekben a pártok állnak a kampányok középpontjában, míg a többségi rendszerekben maguk a politikusok.

Magyarország vonatkozásában eddig egy tanulmány készült ebben a témában. Papp Zsófia 1994 és 2010 között vizsgálta, hogy az egyéni képviselői és helyi politikai tapasztalat miként befolyásolja a jelöltek szavazatszerzési képességeit. Ebből a munkából kiderül, hogy akik egyéni választókerületi képviselők voltak, azok a személyek hátrányt szenvedtek. A hátrányuk viszont nem a személyes képességeik miatt érik a jelölteket, hanem a pártjuk miatt. A kormányokat szokták büntetni a választások során, amennyiben nem elégedettek a teljesítményével, de Magyarországon nem csak a kormányok kerülnek ebbe a helyzetbe, hanem maguk a kormánypártok által indított jelöltek is. A választók lehetséges, hogy bátrabbak és kíváncsiak az új kormányokra, valamint elképzelhető, hogy a régi kormányokkal hasonlítják össze az éppen regnáló és ennek a következménye az, hogy az inkumbencia inkább hátrányként jelenik meg, mintsem előnyként. Ezen kívül a helyi politikai tapasztalat többet ér a választók szemében, mint az országos ismertség a politikában. A tanulmányból az is kiderül, hogy az inkumbencia előnyhöz elengedhetetlenek a személyeknek szóló szavazatok.⁸ Eszerint amennyiben a szavazólapokat lottószelvényekhez hasonlítjuk, akkor azt mondhatjuk, hogy a magyar választók optimisták az új jelöltekkel szemben. Kevésbé pesszimisták a kihívókkal szemben, mint az amerikai szavazópolgárok, ahogyan az Ingberman és Bernhardt tanulmányából kiderült.

Láthatjuk, hogy mind a választási rendszer, mind a választói magatartás nagyban befolyásolja a választások kimenetelét és az inkumbencia hatását. Ezek alapján elengedhetetlen ezen elemek vizsgálata, amennyiben valaki az inkumbencia hatását kívánja kutatni.

⁶ SHIGEO, HIRANO – M. SNYDER, JAMES: *Using Multimember District Elections to Estimate the Sources of the Incumbency Advantage*. *American Journal of Political Science* 2009/2. 292–306. pp.

⁷ G. MOSER, ROBERT, - SCHEINER, ETHAN, *Strategic ticket splitting and the personal vote in mixed-member electoral systems*. *Legislative Studies Quarterly* 2005/2. 259–276. pp.

⁸ PAPP ZSÓFIA: *Inkumbens Hátrány*. *Politikatudományi Szemle* 2016/2. 31–56. pp.

Ezért a következő részben leírom Magyarország választási rendszerének, illetve a szavazói magatartás alakulásának legfontosabb aspektusait, melyek az inkumbencia kutatásának szempontjából megkerülhetetlenek.

III. A magyar választási rendszer

Hazánkban az 1990-es országgyűlési választás volt az első szabad választás a rendszerváltás után. 1990-ben a Kelet-közép-Európai posztkommunista országoknak lehetőségük nyílt új választási rendszereket kipróbálni. Ezek az országok az arányos, illetve a vegyes szisztémákat preferálták.⁹ Így Magyarországon is egy vegyes rendszer került bevezetésre. Az arányos elemei voltak a hangsúlyosabbak, de megjelent a többségi elem is. A vegyes rendszerek bevezetésével a cél az volt, hogy elkerüljék egyetlen párt túlhatalmát, de a törvényhozás képes legyen ellátni a feladatait és döntéseket tudjon hozni.

1. A régi választási rendszer

Három ágról lehetett bekerülni a törvényhozásba. Két szintje volt az arányos komponensnek, egy területi és egy országos, illetve egyéni választókerületeket is létre hoztak, ami a rendszer többségi elemét adja. Ez azt jelenti, hogy minden választópolgár két szavazattal rendelkezett és az egyiket leadhatta a leginkább preferált pártra a másikat pedig a saját választókerületében induló legszimpatikusabb jelöltre, így a több ágból álló szisztéma megteremtette a taktikai szavazás lehetőségét, illetve a többségi ágban megmutakozhatnak a személyeknek szóló szavazatok is. Létre hoztak egy bejutási küszöböt is, mely négy százalék volt, de később öt százalékra emelték. Az egyéni választókerületekből 176 darab létezett 2010-ig és a parlament 386 fős volt, így azt mondhatjuk, hogy a többségi elem kisebbségben volt az arányos elemekhez képest. Az egyéni választókerületekben a választásnak volt egy eredményességi és érvényességi feltétele is. Ha valamelyik feltétel nem teljesült, abban az esetben még egy fordulóra került sor az adott választókerületben. Abban az esetben beszélhetünk érvényes választásról, ha a kerületben élő szavazópolgárok több mint fele leadta a voksát, ha ez nem történt meg, akkor a második fordulóban is minden jelölt elindult, ám ekkor már elég volt megszerezni a szavazatok egyszerű többségét. Eredményes választásról abban az esetben beszélhetünk, ha az egyik jelölt képes megszerezni a leadott voksok több, mint felét. Amennyiben ez nem történik meg, ismételten még egy fordulóra kerül sor, azonban, ha ez a választás érvényes volt, akkor csak azon politikusok juthattak tovább, akiknek sikerült megszerezni a szavazatok 15%-át. Ez a 15%-os küszöb szinte minden alkalommal az első forduló első három helyezettjét jelentette.¹⁰ Ezáltal sok esetben megtörténhetett a taktikai szavazás anélkül, hogy a szava-

⁹ FÁBIÁN GYÖRGY: *A magyar választási rendszer Kelet-Közép-Európai összehasonlításban*. Politikatudományi Szemle 1999/3. 107–126. pp.

¹⁰ TÓTH CSABA: *Választási Rendszer*. In: Körösnény András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Osiris - MTA TK, Budapest, 2015. 233. p.

zók tudatosan szerették volna, amennyiben azon szavazók is elmentek a második fordulón leadni a voksukat, kiknek a leginkább preferált pártjuk jelöltje nem jutott tovább. A második forduló esetében, viszont fontos megjegyezni, hogy a személyeknek szóló szavazatokat itt nehezebb vizsgálni, ugyanis már esnek ki jelöltek a versenyből. Ez nem jelentette azt, hogy a polgárok szavazatai egyáltalán nem hasznosultak, amennyiben az általuk preferált jelölt nem jutott tovább, ugyanis a vesztes jelöltekre leadott voksok hozzá adódtak a pártok országos listáira leadott szavazatokhoz, amennyiben rendelkezett országos listával a jelölő szervezet és bekerült a parlamentbe.

2. Az új választási rendszer

2010-ig működött ez a szisztéma aztán Orbán Viktor és a Fidesz-KDNP, mikor az első kétharmados többségét megszerezte 2010-ben, akkor egyik első dolguk volt az egyébként sok kritikát kapott választási rendszer megváltoztatása. A vegyes választási rendszer megmaradt, de erősödtek a többségi elemek. A parlament létszáma 199 főre csökkent. A területi listákat eltörölték, így már csak az országos listákról, illetve Országos Egyéni Választókerületekből nyílik lehetősége a politikusoknak a törvényhozásba bekerülni. 106 egyéni választókerületet hoztak létre és a listákról maximum 93 személy juthat be az Országgyűlésbe. Ez azt jelenti, hogy a választókerületek szerepe megnőtt az előző szisztémához képest. Az előző választási rendszerben durván a képviselők 46%-át választották egyéni választókerületekben, míg az új rendszerben már a képviselők 53%-át. Az egyéni választókerületek számának megregulázása nagyon fontos dolog, ugyanis az aránytalanságot képes növelni és a 2010-es választásra már két és félszeres volt a különbség a legkisebb és legnagyobb OEVK között.¹¹ A szabályozással kevesebb lett a választókerületek száma, de azok megnöttek, így a jelöltekre több szavazó jutott és több település, mely fontos a jelöltek személyes jelenlétének szempontjából. Emellett fontos kiemelni, hogy a fordulók száma egyre redukálódott és eltörölték az eredményességi és érvényességi küszöböt is. Így nem számít már, hogy a választásra jogosultak hány százaléka jelent meg. A második forduló eltörlése a választókat hozta nehezebb helyzetbe, illetve a stratégiai szavazás lehetőségét, viszont kedvez a személyeknek szóló szavazatoknak. Előtte a második fordulón egyértelműen látni lehetett kik is az esélyes jelöltek és amennyiben a választópolgárok saját pártja nem volt elég jó helyzetben könnyebben tudtak döntést hozni, mely jelöltnek adják a második szavazatukat. Fontos még megemlíteni, hogy a mandátumot nem szerző jelöltek szavazatai a párt országos listájára kerülnek, amennyiben a lista eléri az öt százalékos parlamenti küszöböt, így igazán lényegessé válik, hogy kire adják le voksukat a választókerületekben a szavazók. A győztesek pedig annyi szavazatot vihetnek még pártjuk országos listájára, amennyi a győzelemhez szükséges szavazatok levonása után fennmaradt. A személyeknek szóló szavazatok, így komoly jelentőséggel bírnak. Nem csak arról van szó, hogy a pártnak, melynek tagja a jelölt, eggyel több képviselője foglalhat helyet a parlamentben, hanem még az országos listákról is többen juthatnak be. Nagymértékben képes támogatni a pártokat is a személyes kvalitásoknak szóló szavazat.

¹¹ Az új magyar választási rendszer. Századvég Alapítvány, 2014. <https://szadveg.hu/uploads/media/57e923c55360d/az-uj-magyar-valasztasi-rendszer-szadzveg-tanulmany130802.pdf> (Utolsó letöltés ideje: 2020. 04. 07.)

A többségi elem részeként a választókerületekben megjelenhettek a személyeknek szóló szavazatok is. A jelöltek személye előtérbe kerülhet a szavazatmegosztásnak köszönhetően. A választókerületekben induló aspiránsok az igazán releváns politikusok a kutatásom szempontjából, ugyanis itt megjelenhetnek a személyes tulajdonságok, illetve ezek a tulajdonságok hatással lehetnek az elért szavazatok számára. Ők azok a képviselők, akik képesek a pártjuknak közvetlenül mandátumokat szerezni, illetve nagyobb „kiszavazási potenciállal” rendelkeznek. Az úgynevezett kiszavazási potenciál annál nagyobb, minél több a leadott szavazatok tekintetében a személyeknek, személyes kvalitásoknak szóló voks. A nagyobb kiszavazási potenciállal rendelkező politikusok kockázati tényezőként jelennek meg a pártok számára a pártegység és fegyelem miatt.¹²

IV. A választói magatartás alakulása Magyarországon

Ebben a részben a magyar választói magatartás legfőbb szempontjait veszem végig röviden. Láthattuk, hogy a választói magatartás nélkülözhetetlen eleme az inkumbencia vizsgálatának, így végig veszem a főbb változásokat, illetve részeit. Szervesen kapcsolódik ez a téma a szavazatmegosztáshoz is, bár ezt hazánkban meglehetősen nehéz vizsgálni. Az akadály az, hogy a szavazólapokat nem különítik el amint a szavazatok leadásra kerültek és így a listás és egyéni szavazatok közötti különbség látható csak.¹³

A magyar demokráciát három szakasza lehet felosztani. Az első szakasz az átmenet korszaka (1989-1998), a második a konszolidált demokrácia korszaka (1998-2006) és a harmadik a válság, illetve rezsiváltás korszaka 2006-tól.¹⁴ Ezek a korszakok a választók magatartására is hatással voltak. Ebben a részben az egyes periódusok jellemzőit veszem végig.

1. Első szakasz

1990 és 1998 között a választók nagyfokú szituativitást, illetve változékonyságot mutattak a szavazópolgárok. Ez annak volt köszönhető, hogy az MSZP szavazótáborának többsége fokozatosan hagyta el a pártját, és egy részük a bizonytalanok táborát erősítette tovább. Ennek a következménye a pártidentifikáció hiánya volt. Viszont a szavazók, akik az Magyar Szocialista Párt mellett maradtak, nagy számban mentek el szavazni. A nagymértékű szituativitás azt eredményezi, hogy nehezebb megmondani egy-egy párt tényleges támogatottságát. Amennyiben a pártok támogatottsága nem egyértelmű, akkor a személynek szóló szavazatokat is nehezebb nyomon követni. Az emberek az utolsó pillanatban döntenek el melyik pártra adják le voksukat, így nehéz megmondani egy-egy párt valós támogatottságát.

¹² PAPP ZSÓFIA – BURTEJIN, ZORIGT: *A változó választási szabályok és a változó politikai kontextus hatása a kampányperszonalizációra. Egy természetes kísérlet tanulságai.* Politikatudományi Szemle 2015/3. 51–74. pp.

¹³ KOVÁCS LÁSZLÓ IMRE: „Gondolta a fene!” *Avagy választói és pártstratégiák a magyar választási rendszerben.* Politikatudományi Szemle 2006/2-3. 89–108. pp.

¹⁴ KÖRÖSÉNYI ANDRÁS: *A magyar demokrácia három szakasza és az Orbán-rezsim.* In: Körösényi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer- negyedszázad után.* Osiris - MTA TK. Budapest, 2015. 417. p.

2. Második szakasz

A következő időszakban (1998 második forduló-2006) kezdett kialakulni a „kvázi két-pártrendszer”. Ez a rendszer az ideológiai tér közepén választotta el a magyar szavazókat. Ebben az időszakban kialakult az emberekben a pártovatartozás és megerősödött a pártosság a választók esetében, továbbá nőtt a pártok biztos szavazóbázisa is. Két tömb alakult ki két különböző ideológiával és mindkét tömb esetében, egy-egy nagyjából egyenlő méretű pártról beszélhetünk, mint vezetőről és mellettük jelentek meg a kisebb pártok. Az egyes tömbökön belül volt valamiféle mozgás a szavazók tekintetében, de a másik tömbhöz való átpartolás nem volt jellemző. A bizonytalan szavazók száma pedig lecsökkent.¹⁵ A bizonytalan szavazók számának csökkenése jó a kutatásom szempontjából, mivel kialakultak az egyes pártok bázisai, könnyebb vizsgálni a pártlistákra és egyénekre leadott szavazatokat. Fontos még, hogy mennyire erős a pártovatartozás, mennyi hajlandóság mutatkozik a szavazók részéről a másik párt támogatására. A blokkpártrendszer ezt a hajlandóságot gyengíti, ugyanis az ideológiai tér két szélén elhelyezkedő párt szimpatizánsai ideológiai alapokon kötődnek a pártokhoz.¹⁶ Ez a személyeknek szóló szavazatokat negatívan képes érinteni, mivel a pártidentitás miatt kevés hajlandóságot mutatnak a választók arra, hogy másik párt jelöltjére szavazzanak.

3. Harmadik szakasz

A harmadik szakaszban átrendeződött az egész politikai paletta. A 2010-es választásra a kutatók a „kritikus választás” kifejezését használják. Ezen a választáson a baloldali szavazók zöme a jobboldalra tolódott át, illetve két párt meg is szűnt, ami helyett két párt viszont belépett az országgyűlési képviselőkkel rendelkező pártok táborába. Fontos még kiemelni, hogy a választók ingadozása hasonló volt az 1990-ben tapasztaltakhoz, tehát a Fidesz-KDNP első kétharmados győzelménél még nem volt meg a stabil választói tömb.¹⁷ A jobbratolódás mind Gyurcsány Ferenc őszi beszédének és az azután kialakult politikai válságnak, mind pedig a 2008-ban kezdődő gazdasági világválságnak volt köszönhető. Magyarország történetében eddig egy alkalommal adtak be bizalmatlansági indítványt, mely ennek a ciklusnak az időpontjára esett és ez nagyban rányomta a bélyegét a pártrendszerre is. 2010 után a Fidesz tábora fokozatosan kialakult 2014-re már megjelent a tömb a párt mögött. A többi párt esetében ez nem mondható el. A választók újfent keresik a számukra megfelelő pártot. A baloldalon több kis párt helyezkedik el, illetve 2018-ra már a Fidesz majdnem képes lefedni a teljes ideológiai jobboldalt.

¹⁵ TÓKA GÁBOR: *Vezérek passzív csodálói: a magyar választói magatartás nemzetközi összehasonlításban*. In: Karácsony Gergely (szerk.): *Parlamenti választások 2006. Elemzések és adatok*. DKMKA-BCE Politikatudományi Intézet, Budapest, 2006. 35. p.

¹⁶ SZABÓ ANDREA: *A választók*. In: Körösnéyi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Osiris - MTA TK, Budapest, 2015. 284–291. pp.

¹⁷ ENYEDI ZSOLT – BENOIT, KENNETH: *Kritikus választás 2010. A magyar pártrendszer átrendeződése a baljobb dimenzióban*. In: Enyedi Zsolt – Szabó Andrea – Tardos Róbert (szerk.): *Új képlet a 2010-es választások Magyarországon*. DKMKA, Budapest, 2011. 17–42. pp.

Láthatjuk, hogy a választók párhovatartozása egészen ingadozó képet fest. A politikai rendszer, illetve a pártrendszer folyamatos váltakozása következtében a szavazótáborok váltakozása is megfigyelhető. Ezáltal láthatjuk, hogy a választói volatilitás Magyarország tekintetében magasnak volt mondható 2010-ig. A volatilitás kiszámításához használt mutató az úgynevezett Pedersen-index, mely azt mutatja meg, hogy a választások alkalmával hogyan változik meg a pártrendszer, ezekhez a változásokhoz kapcsolódóan egy indikátorként tartjuk számon a volatilitást.¹⁸ A kutatók ezt felhasználva további téziseket is megállapítottak például, hogy a választói volatilitás az újonnan szerveződő demokráciákban nem feltétlenül okként, hanem okozatként is megjelenhet. Ez azt jelenti, hogy a nagyfokú volatilitás a pártrendszer következményeként is megjelenhet. Ez azzal magyarázható, hogy a politikai elit a mielőbbi győzelem érdekében cselekszik és nem hosszú távon gondolkodik. Ez hatással van a párt ideológiájára is. Különböző-képpen reagálnak bizonyos a problémákra, illetve más nézőpontból közelítik meg a választások között ezeket és nem jelenik meg egy koherens világnézet, illetve kínálat a szavazók számára. Másként megfogalmazva, a pártok mindig, minden helyzetben próbálják a lehető legtöbb szimpatizánst megszerezni a pillanatnyi siker érdekében, így viszont rövid időn belül több nagyobb változáson is áteshetnek, és szembe mehetnek az előzőleg vallott nézeteikkel. Nem mutatnak egy koherens világképet a szavazóknak. Ezáltal a szavazók sem képesek konzisztens módon szavazni.¹⁹ Hosszú távon így a szavazók nem mindig értenek egyet a pártjukkal. A személynek szóló szavazatok szempontjából meglehetősen fontos ez a kérdés, ugyanis nagy jelentőséggel bír, hogy a választók mennyit tulajdonítanak az egyes politikusok személyének és pártjuknak. Amennyiben nem alakul ki a választópolgárokban a pártidentifikáció úgy könnyebben támogathatnak egy számukra szimpatikus jelöltet, aki egy másik párthoz tartozik, mintha a saját pártjukat szükösége lenne „elárulni”.

A magyar szavazók nehezen jellemezhetők egy szavazói magatartással kapcsolatos modellel. Nem racionális szavazók, mert nincs összhang a pártpreferenciájuk között és aközött, hogy egyes közpolitikai intézkedéseket melyik pártoktól várnak el. Sokszor nem képesek a választók arra, hogy egyes szakpolitikai kérdéseket pártokhoz kapcsoljanak. Tudják a választók, hogy mi az, amit elvárnak az államtól, csak azzal nincsenek tisztában, hogy melyik párt milyen megoldásokat kínál. A választók esetében kiemelendő még, hogy a kormányzati teljesítményről döntenek a választásokon, de nem egyes szakpolitikák mentén. Nem az alapján ítélik meg a kormányzatot, hogy milyen konkrét intézkedéseket vezettek be. A pártokhoz való kötődés egyre erősebb lett a pártrendszer stabilizációjával a kezdeti szinthez képest. Olyannyira erős lett, hogy az európai átlaghoz viszonyítva jóval nagyobb arányban szeretik a saját pártjaikat a magyar szavazók, mint az európai átlag. Mindemellett erős a kötődés a pártvezetőkhez is és nem csak magukhoz a pártokhoz.²⁰

¹⁸ PEDERSEN, N. MOGENS: *The dynamics of European party systems: Changing patterns of electoral volatility*. European Journal of Political Research 1979/1. 1–26. pp.

¹⁹ TAVITS, MARGIT: *On the linkage between electoral volatility and party system instability in Central and Eastern Europe*. European Journal of Political Research 2008/5. 540–543. pp.

²⁰ KÖRÖSÉNYI ANDRÁS – TÓTH CSABA – TÖRÖK GÁBOR: *A magyar politikai rendszer*. Osiris Kiadó. Budapest, 2003. 221. p.

V. Módszertan

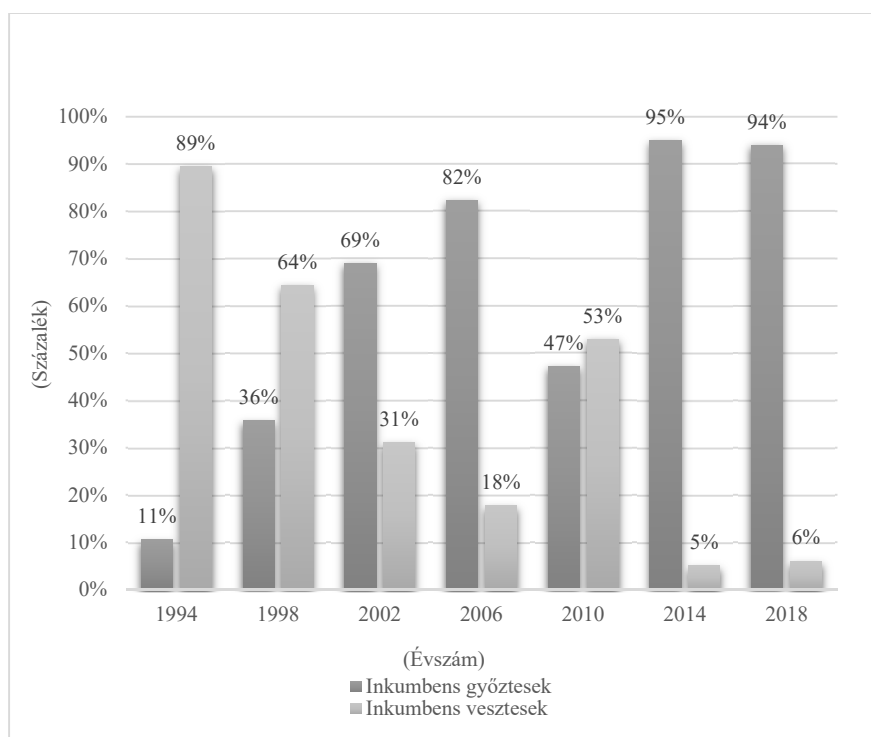
A dolgozatom ezen részében leírom, hogy milyen módszerek alkalmazásával készítettem el az elemzést. A kutatáshoz először is készítettem egy adatbázist. Ehhez az adatbázishoz az adatokat az Országgyűlés hivatalos oldala és a választási iroda hivatalos oldala segítségével gyűjtöttem ki. Elsőként a nyolc választás alkalmával megválasztott képviselők névsorát szedtem össze. Ez magában foglalja azt, hogy azon képviselők, akik a ciklus egy későbbi időpontjában csatlakoztak be a parlamenti munkába, őket nem tartalmazza az adatbázis. Ahogyan az adatgyűjtést elkezdtem problémába ütköztem a több képviselőnél is előforduló névváltoztatás miatt és a titulusuk miatt. Voltak képviselők, akik egyik választás alkalmával még használták a doktor titulust, de később nem vagy nem, úgy ahogyan előzőleg, emellett akadályként merült fel az is, hogy a választási iroda honlapján másként szerepelt a nevük, mint az Országgyűlés honlapján. Az adatok rendezésénél és az azokkal való munka esetében jelentett ez problémát. Ennek a kiküszöbölése érdekében minden politikus esetében elvettem a titulusukat és csak a neveikkel dolgoztam, viszont emiatt kézzel javítani kellett, mivel több egyező név is létrejött az adatok tisztázása során. Ezáltal a hibák kockázata is megnőtt. A következő lépésnél megnéztem hány alkalommal sikerült bekerülniük a törvényhozásba, majd kigyűjtöttem minden képviselőnél, hogy melyik választás alkalmával a választási rendszer, mely ágáról voltak képesek bejutni. Ezt követően kigyűjtöttem, hogy melyik megyében, illetve melyik egyéni választókerületben voltak képesek bejutni és hány szavazatot szereztek, akik a többségi ágon jutottak be. Miután ezen információk birtokában voltam megnéztem minden választás alkalmával, hogy kik azok, akik az előző választáson egyéni mandátumot szereztek és ugyanannak a megyének az ugyanazon választókerületében indultak újra. Ezután három csoportra osztottam a képviselőket. Az első csoport tagjai az úgynevezett inkumbens győztesek, akik újra bekerültek ugyanabban a megyében és választókerületben, a második az inkumbens vesztesek csoportja, akik elindultak, de nem nyertek és a harmadik csoportba tartoznak, akik el sem indultak. Így láthattam hány százalék indult el és az újraindult képviselők hány százaléka volt képes nyerni. A következő lépésként a szavazóköri adatokból kiszámoltam, hogy a pártok hány szavazatot szereztek az egyes egyéni választókerületekben. A választási iroda honlapján vannak elérhető dokumentumok, melyek megkönnyítették a dolgom, de sajnos szinte majdnem az összes választás alkalmával másként töltötték fel az eredményeket, így külön át kellett ezeket még alakítani, mely a pontatlanság esélyeit erősíti. Az 1990 és 2014 közötti években csak az első forduló eredményeit vettem figyelembe. Az első forduló alkalmával nagyobb részvétel mutatkozott a választók részéről és mind a tudatos taktikai szavazás mind a személyeknek szóló szavazatok is megjelenhetnek még az első fordulóban, mivel minden jelölt neve szerepel a szavazólapon. Ezeket az adatokat tartottam relevánsnak a kutatás szempontjából. Az elemzés alapjául azok a politikusok szolgálnak, akik egyéni választókerületi győzelemmel voltak képesek a mandátumuk megszerzésére. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a választási szisztéma megváltoztatásával a 2010-es és 2014-es választások közötti inkumbens jelölteket másként vizsgáltam. A 2014-ben lezajlott választáson az egyéni választókerületek helyett azt néztem, hogy ugyanabban a megyében indult-e. A választókerületek megyehatárokat nem lépnek át emiatt választottam ezt a módszert. Az utolsó két lépésben pedig a megyei jogú városi központtal rendelkező és budapesti egyéni választókerületeket néztem meg, valamint,

hogy a többségi ágon versenyző politikusok hogyan végeztek a pártjaikhoz képest a választásokon. Ehhez nem a pártlisták országos adatait használtam, hanem egyéni választókerületi bontásban vizsgáltam a voksok arányát.

VI. Az inkumbencia hatása a magyar parlamenti választásokon

1. sz. ábra

Inkubens győztesek és vesztesek aránya az inkubens jelöltek között a hét választáson

Forrás: saját szerkesztés

A rendszerváltás óta eltelt harminc év alatt összesen 8 választásra került sor. Ezen a nyolc választáson 2714 mandátumot osztottak ki a képviselők között. Ez a mandátum-mennyiség 1347 képviselő között oszlott meg. Ha az egyéni kerületeket nézzük, akkor viszont 1268 mandátumot osztottak ki 709 képviselő között. Ezekből a számokból láthatjuk, hogy több politikus újraválasztása is sikeres volt. A kutatásom ezen részében leírom részletesen az inkumbencia hatásának az elemzését az országgyűlési választásokon. Ezen

egység is a magyar demokrácia három szakasza alapján tagolódik. Az első részben együttesen vizsgálom az inkumbencia hatást a hét választáson. Ezután az 1990 és 1998 közötti időszakot vizsgálom, majd a harmadik részben a 2006-ig tartó időszak következik és végül pedig a 2006-tól 2018-ig tartó szakasszal zárom. A tagolás lehetővé teszi, hogy a pártrendszer változásaival egyidejűleg vizsgáljuk meg az inkumbencia hatásának alakulását.

Amennyiben a nyolc választást együttesen vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy az inkumbens jelöltek esélyei az újráválasztásra ingadozó képet festenek. Inkumbens indulóként tartom számon azokat a képviselőket, akik az előző ciklusban egyéni kerületet voltak képesek nyerni és ugyanabban a kerületben indulnak újra. Fontos az, hogy vannak politikusok, akik akár mind a nyolc választás alkalmával sikeresen bejutottak a parlamentbe, de a legtöbb esetben a pártjuk listájáról. A listáról való bejutáshoz azt feltételezhetjük, hogy a személyük nem dominál a választók szemében, a pártokra leadott voksok alapján és az alapján kerülnek be, hogy a lista hányadik helyét voltak képesek elérni. Kivételt képeznek ez alól, a miniszterelnökjelöltek. Kialakult egy szokás, hogy az országos listák vezetői, akik általában a miniszterelnökjelöltek nem indulnak el egyéni választókerületben. Azonban, mivel a pártok kampányai ezek köré a személyek köré épülnek, illetve a pártok leginkább többet látszódo politikusai, így az ő személyük képes hozzájárulni a pártokra leadott szavazatok mennyiségének a növeléséhez, de ennek a vizsgálata nem témája a dolgozatomnak. Az ő esetükben nem feltétlenül arról van szó, hogy nem lennének képesek választókerületek megszerzésére. Akik nem voltak sikeresek egyéni kerületben az újráválasztásukban, ők az „inkumbens vesztesek”. Bekerülhettek még ettől függetlenül a pártjuk listáján vagy területi listán 2014 előtt, de a kutatás szempontjából nem bír relevanciával szimplán az a tény, hogy képesek voltak bekerülni az országgyűlésbe.

Láthatjuk, hogy az újra induló politikusok száma növekvő tendenciát mutat. Míg 1994-ben csak 104 képviselő próbálkozott újra a kerületében, addig 2006-ban, amikor is elérte a szám a maximumot már 152 képviselő tett erre kísérletet. 2006-ban az előző ciklus egyéni választókerületeit megnyerő politikusainak a 86%-a indult el újra. Emellett kiemelkedő még, hogy ezen politikusok 82%-a képes volt a győzelemre. Ez a 82% a harmadik legnagyobb arányú a hét választáson. Két választáson volt magasabb ez az arány a 2014-esen és a 2018-ason. Ezen a két választáson az arány 90% felett volt. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy amikor a választást az aktuálisan kormányzó párt nyeri, akkor a legmagasabb az inkumbensek nyeresi rátája, tehát mondhatjuk, hogy az egyes politikusok személye valóban kisebb szerepet játszik, ez a választók nagyfokú pártosságát jelenti. Ezzel pedig a pártok járnak jól és legfőképp az országosméretű nagy támogatottsággal rendelkező szervezetek, mert a kisebb pártok jelöltjeinek jóval nehezebb dolga van a választásokon. Ez megerősíti azt a tényt, hogy a választók retrospektív módon szavaznak. Miszerint a választók a múlt alapján támogatnak jelölteket és pártokat, szemben a kampányígéretekkel. Ezáltal a kormányzati ciklust értékelik, mikor leadják voksukat.²¹ Az inkumbencia előny hiányát leginkább az mutatja, hogy a nyolc választáson egy alkalommal sem nyert egyéni választókerületi mandátumot inkumbens független jelölt.

²¹ CAMPBELL, JAMES E. et al.: *The Theory of Conditional Retrospective Voting: Does the Presidential Record Matter Less in Open-Seat Elections?* The Journal of Politics 2010/4. 1083–1095. pp.

1. A magyar demokrácia első szakasza

Az 1990-es választás mindenképp izgalmas volt, a megszülető demokrácia nem hosszú folyamat következményeként jött létre, így az egész társadalom számára újként hatott. Az első szakaszt úgy szokták emlegetni, hogy az 1998-as választás első fordulójáig tart, mivel én az első forduló adataival dolgozom így az első szakaszban dolgozom fel. A választópolgárok sem voltak tisztában a demokrácia működésével, illetve a pártokat sem ismerhették még meg, mivel az első szabad parlamenti választást megelőzően közel fél évszázadon keresztül nem tartottak demokratikus választásokat. A választásokkal is csak ismerkedtek és időnek kellett ahhoz eltelni, hogy bele tanuljanak. Emellett pedig a bejutott képviselők helyzete sem volt túl egyszerű, mivel be kellett fejezni mind a politikai mind a gazdasági rendszerváltást. Ezek után érdekes az, hogy hányan szerettek volna újra indulni egyáltalán a négyéves ciklust követően és kik azok, akiknek sikerült a képviselői helyüket megtartani az egyéni választókerületekben. A választók sem tudták mire számíthatnak, viszont volt egy elképzelésük a nyugati demokráciával kapcsolatban, illetve a rendszerváltás utáni időkről, mely nem feltétlenül volt a valósággal összeegyeztethető. Ez pedig vezethetett akár ahhoz is, hogy a képviselőket hibáztassák a szavazók, hogy az elvárásaik nem teljesültek.

A vizsgálatomat a második demokratikus választással kezdem, mivel az első esetében az inkumbenciáról még nem beszélhetünk. Bár a rendszerváltás előtt is működött a magyar parlament, de akkoriban még nem voltak egyenlők az esélyek a pártok számára. Nem lehetett valós verseny a pártok között, ezáltal nem voltak szabadok azok a választások, illetve az alkotmányosság feltételei sem teljesültek hazánkban. 1994-ben 11 képviselőnek volt lehetősége arra, hogy ismét helyet foglaljon a magyar parlamentben 1990 után. Ez a szám a 176 egyéni képviselői hely tekintetében kevésnek mondható, viszont azt is fontos megjegyezni hányan indultak el még 1994-ben is a választáson. 104 politikus tett kísérletet arra, hogy ismételten parlamenti helyet szerezzen. Ez a képviselői helyek 59%-a. Fontos kiemelni, hogy az 1990-ben tartott választások alkalmával a Magyar Demokrata Fórum nyerte el a többséget és a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párttal, illetve a Kereszténydemokrata Néppárttal alkotott kormánykoalíciót. A soron következő országgyűlési választás alkalmával a voksok többségét pedig a Magyar Szocialista Párt tudhatta magáénak és a Szabad Demokraták Szövetségével együtt alakult meg az új kormány. Azt mondhatjuk, hogy az inkumbencia hatása elhanyagolható volt ezen a választáson. Ezt láthatjuk azon keresztül is, hogy a 11 inkumbens győztesből csak három volt az MDF tagja. A kormány lecserélésével egyidejűleg cserélődtek az egyéni választókerületi képviselők is. A hagyománykeresés, illetve a pártidentitás kutatása kihatott az egyéni képviselői helyek alakulására is.

Az 1998-ban zajló választási küzdelemben a Fidesz győzedelmeskedett és az FKgP-vel, illetve az MDF-fel kötött koalíciót a kormánytöbbség érdekében. Ebben az évben már 36%-a az inkumbens jelölteknek megtudta tartani a helyét, de már 126 képviselő tette magát újból próbára. A 45 újra választott képviselőből, viszont 42 az előzőleg kormányban lévő pártok valamelyikének a támogatását élvezhette. Szembetűnő, hogy nem csupán a pártokat váltották le a választók négyévente az első nyolc évben, hanem ideológiai változások is kísérték a kormányváltásokat. Az ideológiai váltások megerősítik azt a tézist, hogy 1990 és 1998 között még megmutatkozott a nagyfokú szituativitás a szavazók részéről

és a választói volatilitás is magas volt ennek következtében pedig illékony volt a pártrendszer. E voksolás alkalmával, viszont már többen voltak képesek a helyük megtartására még úgy is, hogy a pártjuk a választást elveszítette. Láthatjuk, hogy amíg a biztos pártpreferencia nem alakul ki addig a jelöltek nem bízhatnak az inkumbencia hatás által generált szavazatokban. Láthatunk emelkedést mind az inkumbens indulók és nyertesek tekintetében is, de ez még nem elég ahhoz, hogy azt mondhassuk az inkumbencia komoly befolyást gyakorolt volna a választásokra, de mindenképp említésre méltó, hogy a pártrendszer stabilizálódásával egyidejűleg történő szavazóbázisok megerősödése pozitív hatással van az inkumbencia alakulására. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a magyar választások történetében először ezen a választáson jelent meg az úgynevezett koordinált jelöltállítás. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az MDF, FKgP és a Fidesz a háttérben folyó tárgyalások során a második fordulóban visszaléptek a jelöltek bizonyos körzetekben egymás javára. Tehát ezen a választáson a választókat sikerült rá kényszeríteni a taktikai szavazásra. Amikor megjelennek a taktikai szavazatok, akkor a személynek szólók háttérbe szorulnak, mert ilyenkor a választók más szempontok alapján mérlegelnek. A választás második fordulójára lehet datálni azt az időpontot, mikor a magyar társadalom elkezd a pártok mentén fragmentálódni. Ettől kezdődően kezd kialakulni a bipolaritás a pártrendszerben is és a szavazókban is. A választóvonal pedig, ami megtöri a választók homogenitását az ideológiai tér lesz.

2. A magyar demokrácia második szakasza

Ez a szakasz az 1998 és 2006 közötti időszakot foglalja magában. Az 1998-as választást már az előző alfejezetben tárgyaltam, a következő pedig a 2002-es választás volt, melyen újfent leváltották a kormányt és ezzel egyidejűleg az ideológiai oldalt is. A kétblokkrendszer bal oldalát vezető MSZP nyerte meg a választásokat. Ebben az időszakban volt az első alkalom, hogy a megválasztott képviselők közül az inkumbens győztesek többen voltak, mint a vesztesek. 145-en is megpróbálkoztak az újraválasztással és 100 embernek sikerült is. Ebben az évben tehát megtörtént az előző kormány leváltása, de az adatokból arra következtethetünk, hogy nem szavazók illékonyága lehetett ennek az oka, mivel már nincsenek kiugró számok az inkumbens győztesek párthovatartozását illetően. Az egyéni választókerületeket az MSZP csak 2-vel nyert többet, mint a Fidesz. Ebből látható, hogy a Fidesz szavazótáborának a többsége nem pártolt el az MSZP-hez.

A soron következő választás alkalmával is az MSZP-nek sikerült a legtöbb szavazatot besöpörni, ami azt jelenti, hogy ez az első eset, mikor a kormánypárt képes volt a többségét megtartani. Ebben az évben a 176 egyéni választókerületi képviselőből 152 újraindult és az inkumbens vesztesek aránya csak 18% volt. Ez az arány akkor rekordnak számított. Az inkumbensek esélye az újraválasztásukra nagyon magasnak mutatkozott. Azáltal, hogy a szavazóbázisok megmaradtak voltak olyan képviselők, akik nem a kormánypárt tagjai és mégis sikeresen védték meg helyüket a versenyben. Ebben az évben az inkumbens jelölteknek mutatkozott előnyük. Ez viszont nem feltétlenül jelenti azt, hogy a szavazóknak már többet jelentene a jelölt, mint a párt, csak a pártrendszer koncentrációsának a következményeit láthatjuk. Ezt a koncentrációt pedig képes jól bemutatni az

effektív pártszám, mely 1994-ben még 5,5 volt, de a 2006-os választáson már csak 2,7.²² Ez következménye lehet a nagy pártoknak kedvező választási rendszernek és annak is, hogy a választók képesek felismerni a valóban kormányzásra esélyes pártokat. Ebben az esetben újra a pártokat lehet kiemelni és nem magukat a jelöltek. Másként megfogalmazva a személyes kvalitások még mindig nem kerültek előbbre a pártokkal szemben, egyszerűen csak kialakult a pártidentifikáció.

3. A magyar demokrácia harmadik szakasza

A harmadik szakaszba tartozik a 2006 és 2018 közötti időszak. A 2010-es választásnak ismét sikerült felforgatnia a kialakult pártrendszert. Az MSZP szavazóinak többsége kiábrándult a pártjából. Ez ahhoz vezetett, hogy a Fidesz-KDNP szövetségnek sikerült az egyéni választókerületekben megszerezhető mandátumokból 173-at megszerezni. Ez azzal a következménnyel járt, hogy újra több volt az inkumbens vesztesek aránya, mint a győzteseké. A Fidesz-KDNP addig még soha nem látott támogatottságra volt képes szert tenni. Ennek a választásnak lényeges következménye volt, hogy két új párt is frakciót volt képes alakítani a parlamentben. Ennek a két pártnak sem sikerült azonban egyéni választókerületet nyerni.

A 2014-es választás volt az első az Alaptörvény elfogadása után. Ebben az évben már az új választókerületi struktúrában és a lecsökkent parlamenti helyekért folyt a küzdelem. Érdekes volt abból a szempontból a voksolás, hogy a kerületek két választási szövetség között kerültek kiosztásra. Az újraindult képviselők 79-en voltak és 95%-os arányban sikeresen nyertek el újabb négy évre szóló megbízatásokat. 2006-os választás arányait előzte meg ezzel a 2014-es. Érdekessége a választásnak, Érdekessége még a választásnak, hogy ez az első választás, melyen csak a választást megnyerő pártok jelöltjei voltak képesek újrázni. Ebből láthatjuk, hogy az inkumbensek előnye inkább a pártok előnyeiből származtatható. Amikor a pártok képesek megtartani a tisztségüket akkor az inkumbenseknek is nagyobb számban sikerül ez. A pártrendszer állandósága szoros összefüggést mutat jelöltek újraválasztásával. Ez is megerősíti a magasfokú pártidentifikáció tézisének Magyarországon. 2006-ban még a posztal rendelkezők újra indulásának az aránya is kiugróan magas, de a 2014-es választás alkalmával már ez nehezen számítható ki, ugyanis a választókerületek száma lecsökkent.

A 2018-ban tartott választáson A 106 egyéni választókerületi képviselő közül 83 újraindult és a 94 százalékuk sikeresen megtartotta pozícióját. Eszerint a választói volatilitás csökkenő tendenciát mutat mikor stabil a pártrendszer. Az utolsó két választás az inkumbens jelölteknek kedvezőnek bizonyult. Amennyiben jobban megnézzük azt láthatjuk, hogy az öt inkumbens vesztes között csak egy olyan akad, aki nem a Fidesz színében indult. Érdekes, hogy mind az öt jelölt több voksot volt képes szerezni az előző választási eredményéhez képest. Viszont ehhez hozzá tartozik, hogy a baloldalon látható volt a koordinált jelöltállítás, így a MSZP és utódpartja a Demokratikus Koalíció politikusi nem indultak egymás ellen és ezért kevésbé oszlott meg a szavazótáboruk, illetve a részvétel is magasnak volt mondható az előző évek választásaihoz képest.

²² ENYEDI ZSOLT: *A befagyott felszín és ami alatta van. A 2006-os választás és a magyar pártrendszer.* In: Karácsony Gergely (szerk.): *Parlamenti választás 2006.* DKMKA, Budapest, 2006. 205–228. pp.

VII. Város kontra vidék

Ebben a részben azt vizsgálom, hogy létezik-e bármiféle különbség az inkumbencia tekintetében a nagyobb városok és a vidék között. A nagyobb városok alatt értem a megyei jogú városokat, illetve a budapesti kerületeket. Egy megyei jogú város nem feltétlenül fér bele egy választókerületbe, így azokat a kerületeket veszem figyelembe, melyeknek a központja megyei jogú városban található. Budapestet 32 választókerületre osztották fel és ez egészen a 2014-es választásig maradt fenn, később 18 kerületet hoztak létre a fővárosban. Ami a megyei jogú városokat illeti, 41 darab választókerületet találunk, melynek a központja megyei jogú város az 1989-es rendszerváltást követő választási rendszerben. Összesen így 73 egyéni választókerületet tartok számon „városiként” a 2014-es országgyűlési választásokat megelőzően. Az új választási törvénnyel pedig 32-re redukálódott a „városi” országos egyéni választókerületek száma. Ebből egyébként látható, hogy több képviselő jut be vidékről, de az is szembetűnő, hogy az úgynevezett városi kerületek súlya megnőtt 2010 után. A korábbi választási rendszerben a választókerületek 41%-át teszik ki a nagyvárosi kerületek, míg az újban már a 47%-át. Emellett pedig érdekes még Budapest szerepe a választásokon, mivel az új szisztémában csökkent a főváros szerepe a megyei jogú városokhoz képest. A megyei jogú városok nagyobb hányadát teszik és ki a „városi” egyéni mandátumoknak. Megnézem minden választás alkalmával, hogy az inkumbens győztesek milyen arányban képviseltek magukat e két lokáció között. Másként fogalmazva láthatjuk, hogy miként jelenik meg az inkumbencia előny a különböző nagyságú települések tekintetében.

Először is ki szeretnék térni arra, hogy mi is az a politikai törésvonal. Ez a fogalom azt hordozza magában, hogy tartós különbségek alakulnak ki a társadalomban, mely alapján csoportosulnak a politikailag cselekvő egyének, de fontos szerepük van pártoknak is. A pártok és a pártelit értékei meg kell, hogy egyezzenek az adott oldalon álló társadalmi csoportok értékeivel.²³ Tehát egy a társadalomban régóta és mélyen gyökerező probléma kapcsán alakulnak ki, de politikai törésvonallá egy probléma, akkor válik, mikor e vonalak mentén megjelennek a pártok is. A kutatás szempontjából, azért fontosak a politikai törésvonalak, mert kialakulásuk hozzá járulnak az állampolgárok pártosságához. Kialakul egy kontinuitás a pártok szemléletében, melyet nem változtathatnak meg a már meglévő nagyfokú pártosságot mutató szavazóik miatt, emellett pedig a polgárok számára is fontos, hogy nem a napi hírek befolyásolják a pártválasztásukat, hanem már létre jött egy világgép bennük a pártjaik hatására. Ezt a világgépet pedig nem hagyják el egy-egy a pártjukat rosszabb helyzetben feltűntető hír hallatán. Emellett kiemelendő még, hogy a magasfokú pártidentifikációt mutató választóknak nem kell elmagyarázni miért fontos a szavazatuk leadása, illetve aktívabbak is.²⁴ Egy politikai törésvonal alakult ki a társadalomban a településtípusok között, mert megfigyelhető, hogy a nagyvárosok és kisebb települések polgárainak az érdekei, nézetei különböznek bizonyos kérdések esetén. A nagyvárosok lakói inkább a baloldali és liberális pártok támogatói bázisát jelentik, míg a

²³ RÓNA DÁNIEL: *A törésvonal fogalma a politikatudományban*. Politikatudományi Szemle 2008/4. 121–124. pp.

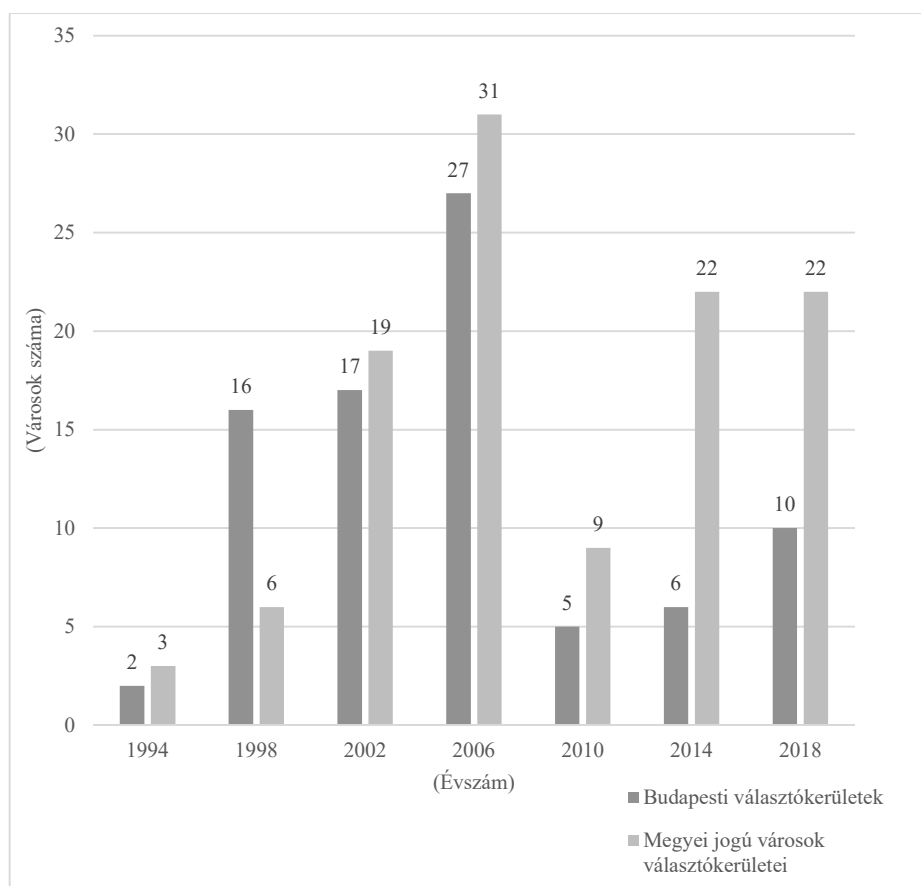
²⁴ TÓKA GÁBOR: *A magyarországi politikai tagoltság nemzetközi összehasonlításban*. In: Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk.): *Törések, hálók, hidak. Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest, 2005. 25. p.

kisebbségi települések a konzervatív pártok támogatóiként jellemezhetők leginkább.²⁵ Az elemzésben ez a fajta törésvonal játszik szerepet. Tehát a kérdés, hogy miként befolyásolja a politikai földrajz az inkumbencia hatást. A dolgozatomban ezen részét is a már korábban alkalmazott módon, három egység alapján építem fel.

1. Első szakasz (1990–1998)

2. sz. ábra

A „nagyvárosi” és budapesti egyéni választókerületek megoszlása az inkumbens győztesek között az országgyűlési választásokon

Forrás: saját szerkesztés.

²⁵ ENYEDI ZSOLT – KÖRÖSÉNYI ANDRÁS: *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 69–71. pp.

1994-ben 11 inkumbens győztest találhatunk. A politikusok közül ketten tartották meg a tisztségüket budapesti választókerületben és hárman megyei jogú várossal rendelkező kerületben. Tehát 6 jelölt volt sikeres vidéken és 5 volt sikeres nagyvárosban. Így a városi kerületek 15%-ában jöttek ki győztesen az inkumbens jelöltek.

A 1998-as országgyűlési választáson 16 budapesti és 6 nagyvárosi kerületet nyert az előzőleg is pozícióban lévő politikus. A 45 inkumbens jelöltrebből így 23-en nyertek újra vidéken. Arányaiban ez az eredmény a nagyobb településeket illetően a duplája az előző választáshoz viszonyítva. Az inkumbens jelöltek a nagyvárosokat 30%-ban nyerték el.

Azt láthatjuk, hogy vidéken erősebbek voltak azon jelöltek, akik előtte is a tisztség birtokában voltak, de nem mondhatjuk, hogy nagyobb az újraválasztás esélye vidéken, mivel nem nagymértékű a különbség. Az viszont szembetűnő, hogy a fővárosi kerületekben a baloldal nagyarányban képes volt megtartani a választókerületeket. Ez viszont inkább a vidék-város törésvonalnak köszönhető és nem az inkumbencia hatásának. Nem szabad elfelejteni, hogy ekkor a választók még az identitáskeresés időszakában voltak.

2. Második szakasz (2002–2006)

2002-ben 17 budapesti kerületben és 19 darab nagyvárosi kerületben voltak sikeresek az inkumbens jelöltek. 100 kerületben tudtak az inkumbens jelöltek újra diadalmaskodni. A nagyvárosi kerületek 49%-ban maradtak ugyanazon politikus birtokában, míg vidéken 62% ez az arány.

A soron következő választáson 31 vidéki nagyvárosban található és 27 fővárosi választókerület maradt ugyanazon személyek kezén. Ezek a számok a városi kerületek 79%-át jelentik. A vidéki kerületek esetében 65%-ban voltak képesek az inkumbens jelöltek győzedelmeskedni.

Ez a két választás különösen érdekes, mivel először ekkor sikerült két egymás utáni ciklusban is ugyanannak a pártnak kormánypozícióba kerülni. Ebben az időszakban, már stabilabban sikerült megtartani a nagyvárosi kerületeket, de ez származhat abból, hogy a nagyvárosokban a baloldal erősebb és a baloldal volt képes megszerezni a többséget két választás alkalmával. Emellett pedig a blokkpártrendszer kialakulása is szerepet játszhat a folyamatban.

3. Harmadik szakasz (2010–2018)

2010-ben 9 megyei jogú városban és 5 budapesti választókerületben volt sikeres a politikusok újraválasztása. Ezen a választáson a Fidesz nagyarányú győzelme miatt lehetséges, hogy alacsony a városi inkumbensek aránya. Az inkumbenciával bíró politikusok között egy baloldali politikus sincs ebben az évben.

A 2014-es évre csökkentek le az egyéni választókerületek és innentől kezdve a városinak mondható körzetek jelentősége megnőtt. Hat olyan fővárosi körzetet láthatunk, ahol az inkumbens jelöltek győzedelmeskedtek és huszonkét darab megyei jogú várossal mondható ez még el. Ez a választás is a Fidesz-KDNP nagyarányú győzelmével zárult, de láthatjuk, hogy jobban teljesítenek a vidéki kerületekben, mint Budapesten.

Az utolsó szavazáson 10 fővárosi és 22 nagyvárosi kerület maradt ugyanazon a kézen. Látható, hogy a budapesti kerületek száma emelkedett, de ebben az esetben már vannak baloldali politikusok, akik a fővárosban inkumbensként jelenhettek meg.

Ebből a részből kiderült, hogy a választásokat az inkumbencia mind az úgynevezett városi mind a vidéki kerületek esetében nagyjából ugyanannyira befolyásolja. Az inkumbens hatás nem igazán jelenik meg a város-vidék viszonylatban sem. A vidéki és városi egyéni választókerületek esetében is a szavazókat leginkább befolyásolni képes szereplőknek a pártokat tekinthetjük. A törésvonal alapján láthatunk különbséget a kerületek között, de ebben is a pártidentifikáció erősségét lehet felfedezni.

VIII. A személynek szóló szavazatok alakulása hazánkban

A dolgozat ezen részében az utolsó kérdésemre keresem a választ. A kérdés, hogy megjelennek-e a személynek szóló szavazatok, valamint, ha megjelennek, mennyiben képesek a választások kimenetelét befolyásolni és ez a hatás pozitívan vagy negatívan érinti az inkumbens indulókat. A személyeknek szóló szavazatok kiszámításának egy lehetséges módja, ha összevetjük az egyes választókerületekben pártlistákra leadott szavazatokat az egyéni választókerületi jelöltekre leadott voksokkal. Személyeknek szóló szavazatokról ugyanis abban az esetben beszélhetünk, mikor a jelöltek személyes képességei miatt, és nem a pártszínezet miatt szavaznak egy jelöltre. Ebből megtudhatjuk, hogy az egyes politikusok, hogyan szerepeltek a pártjukhoz képest az adott választáson. E módszer alkalmazásával kideríthetjük, hogy az inkumbens jelöltek esetében megfigyelhetők-e a személyüknek szóló szavazatok. Abban az esetben, ha ezek a szavazatok megfigyelhetők, akkor lehetséges, hogy a jelöltek nagyobb arányban képesek legyenek megtartani posztjukat függetlenül a pártok teljesítményétől. Habár azt mondják, nem feltétlenül ez a legmegfelelőbb módszer a szavazatok ezen típusának a kiszámítására. Jens Hainmueller és Holger Lutz Kern egy tanulmányukban a német vegyes választási rendszert felhasználva bemutatták, hogy az egyes személyek nem csak a saját szavazatszerzésükre lehetnek pozitív hatással. A pártokra leadott szavazatokat is befolyásolhatják az egyes személyek.²⁶ A dolgozatom kiindulópontja viszont, hogy a magyar szavazók nagymértékű pártosságot mutatnak, ebben az esetben pedig az is kérdéses, hogy megjelennek-e ezek a szavazatok. Ezt a „szavazói magatartás alakulása hazánkban” című részben már leírtam. Ez alapján a szavazatok megosztása az egyéni választókerületben tetten érhető. Létezik egy párt melyhez kötődnek a választók, de amennyiben jobban járnak, ha megosztják szavazatukat, akkor ezt a választási rendszer többségi ágán teszik meg. Ebből következhetnek az egyéni jelöltek visszalépései is a választásokon. A másik ok, amiért ezt a módszert választottam, hogy a választókerületi helyek a parlamentben szinte mindig két tömb között oszlanak meg. A tömbök közötti átszavazás pedig nem jellemző a magyar választókra.

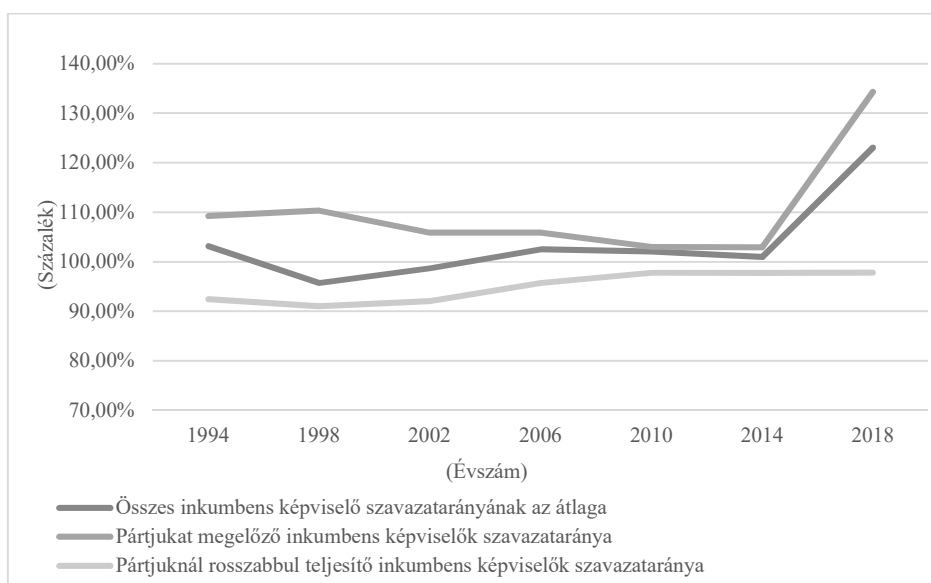
A területi listás adatokat használom fel ebben a részben a pártokra leadott voksok kiszámításának esetében és fontosnak tartom megjegyezni, hogy itt is az első forduló szavazatait veszem figyelembe a 2010-es választással bezárólag, az ezt követő két választás

²⁶ HAINMUELLER, JENS – KERN, HOLGER LUTZ: *Incumbency as a source of spillover effects in mixed electoral systems: Evidence from a regression-discontinuity design**. Electoral Studies 2008/2. 213–227. pp.

alkalmával pedig az országos listákra leadott voksokkal dolgozom. Lényeges, hogy a kompenzációtól mentes szavazatok a relevánsak. Az országos eredmények, melyekben megjelennek a töredékszavazatok nem azt mutatják meg, hogy hány ember szavazott az egy pártra. Amennyiben egy jelölt két párt támogatását is élvezte, abban az esetben pedig a mindkét pártra leadott voksok összegével számolok.

3. ábra

Inkumbens képviselők szavazataránya a jelölt szervezeteik által megszerzett voksokhoz képest

Forrás: saját szerkesztés

1. Első periódus

A második demokratikus választáson az inkumbens győztesek esetében négy politikusnak nem sikerült több szavazatot szereznie az első fordulóban, mint pártjának, melynek színeiben elindult. A pártjához képest legrosszabbul és legjobban teljesítő politikus ugyanazon párthoz tartozik. Az összes újrászó képviselő átlagosan három százalékkal kapott több szavazatot, de eltérőek a szavazatszámok. Ha csak azokat vesszük figyelembe, akik jobban szerepeltek pártjuknál, abban az esetben az átlag 9%, illetve ez a szám -8%, akkor, ha azokat nézzük, akik rosszabbul teljesítettek. A legjobban szereplő politikus közel 22%-kal előzte meg pártját, azonban meg kell jegyezni, hogy habár arányaiban ő teljesített legjobban a jelölt szervezetéhez képest, a legnagyobb különbség a szavazatok

között nem nála jelentkezett, hanem a második legnagyobb aránnyal győzni képes jelötnél. Ez a szavazatkülönbség nem feltétlenül a személyes képességeiből adódott, ugyanis a pártja listavezetőjeként volt erre képes.

A soron következő választáson a 45 inkumbens győztes közül 11-nek sikerült több voksot gyűjtenie, mint pártjának az adott választókerületekben. A jobban szereplő személyek ebben az esetben átlagosan 5%-kal szereztek kevesebb szavazatot pártjuknál. A jobban és rosszabbul szereplő politikusok átlaga pedig, 10 és 9 százalék, ezekből az adatokból látható, hogy sok különbség nincs az előző választáshoz képest, kivéve, hogy arányaiban kevesebben voltak képesek megelőzni jelölő szervezetüket. Kiemelhető még, hogy a legjobban és legrosszabbul teljesítő jelölt százalékos aránya is egyaránt magasabb.

A magyar demokrácia első periódusa alapján, mint már korábban láthattuk nehéz minden kétséget kizáróan következtetéseket levonni a választásokat illetően a rendszer illékonyasága miatt. Egyébként sem egyszerű a konklúziók levonása, amennyiben két választás kerül csak górcső alá, de megfigyelhető, hogy az idő előre haladásával kevesebb sikert voltak képesek az egyéni kerületek jelöltjei elérni a pártjaikkal szemben. Lényeges, hogy nem minden szavazatot lehet úgy tekinteni, mint amely a jelölteknek szól. Bele kell kalkulálni, hogy az ember nem tévedhetetlen, így előfordulhatnak hibák a szavazás során, melyek érvénytelen szavazólapokat eredményezhetnek. Feltéve, hogy a politikusok többszavazatai leírhatók személynek szóló szavazatként, abban az esetben negatívan érinti őket a megjelenésük. Az első szakasz választásai minden esetben a kormánypárt cseréjét eredményezték, azonban mindkét esetben a baloldali pártok képviselői voltak sikeresebbek. A baloldali pártok, viszont mikor elveszítették a pozíciójukat, akkor rosszabbul szerepeltek maguk az újráválasztással próbálkozó politikusok is.

2. Második periódus

2002-ben 100-ból 41 politikusra érkezett több szavazat, mint pártjukra és átlagosan 3%-kal szereztek kevesebbet. A legtöbb vokssal a jelölő szervezetét megelőző aspiráns több mint 97%-kal előzte meg pártját. Ez az arány igen magasnak mondható, de ebben az esetben is egy a pártja országos listáját vezető politikusról van szó. Ebben az esetben is megtörtént a kormány leváltása és ha ez alapján nézzük, akkor az előző és újonnan megválasztott kormánypártok jelöltjei közül a választás nyertesei vezetnek. Átlagosan 3 százaléknyi vokssal szereztek kevesebbet, akik elvesztették a választást, de megmaradt a kerületük és 15 század százalékkal kevesebbet, akik győztes párt jelöltjeként voltak képesek újrázni.

A 2006-os évben 126-an védték meg sikeresen választókerületüket és ebből 83-an képesek voltak a jelölő szervezetüket megelőzni. Ez azt jelenti, hogy több mint a fele a választókerületüket megtartani képes politikusok közül jobban szerepelt a választáson, mint az öt jelölő párt. A képviselők átlagosan 2,5%-kal szereztek több szavazatot, mint pártjuk az adott választókerületben. A jobban teljesítők között az átlag 6% volt, de érdekesebb, hogy ezen a választáson volt a legalacsonyabb a rosszabbul teljesítők átlaga. 4%-kal szereztek kevesebb szavazatot átlagosan.

Ebben az időszakban megfigyelhető, hogy jobban szerepelnek a politikusok, ha a pártjuk is. Mikor biztos helyzetben van egy párt, akkor jobb eséllyel indulnak harcba a mandátumokért az egyéni jelöltek is. Eszerint a pártok támogatottsága nagy befolyással van

az egyéni kerületekben leadott szavazatokra. Kiemelhető még, hogy a pártrendszer is mutatott ebben az időben valamiféle stabilitást, mely szintén hatást képes gyakorolni az egyéni mandátumokra.

3. Harmadik periódus

2010-ben 57 inkubens győztes közül 40 kapott több szavazatot, mint pártja. Ez az eddigi legmagasabb arány, de a Fidesz-KDNP kétharmados győzelmet aratott, emellett az egyéni választókerületekben is nagy arányban nyerni tudott. Ez az úgynevezett kritikus választás több párt kiesését a parlamentből és két új párt megjelenését is eredményezte. Megváltozott a politikai paletta és a pártrendszer is ezáltal. A pártjához képest legkevesebb szavazatot besöpörni képes jelölt is csak 1235 szavazattal kapott kevesebbet. Ez az eddigi rekord. A kevésbé jól teljesítő jelöltek átlagosan körülbelül 270 szavazattal kaptak kevesebbet. A legtöbb vokssal rendelkező politikus, viszont nem állított be rekordot. Egy lista jelöltjei voltak az igazán nagy nyertesei ennek a küzdelemnek. És ahogyan megjelent egy párt fölénye, úgy kevesebb kiugró adat figyelhető meg.

A 2014-es adatok elemzése előtt szeretném még egyszer kiemelni, hogy ez az első választás az új szisztémában. A személynek szóló szavazatok esetében ezzel a módszerrel különösen nehéz megállapítani, hogy megjelentek-e. Tudni illik, mivel kevesebb országos egyéni választókerületet hoztak létre, melyek területe nagyobb, így akadnak szavazók, akik számára nem lehetett ugyanazon jelöltre szavazni, mint az azelőtti választáson. 76 inkubens győztes közül 46 sikeresebb volt pártjánál. Ez azt jelenti, hogy arányaiban kevésbé voltak eredményesek, mint négy éve.

Az utolsó választáson 78 inkubens győztesből 54 eredményesebb volt pártjánál. Ez az arány nagyjából megegyezik az előző választás adataival. Ebben az évben szemtanúi lehettünk valamiféle koordinációnak az ellenzék részéről, ami a jelöltállításra vonatkozóan. Minden olyan kerületben, ahol inkubens ellenzéki jelölt volt képes nyerni megjelent bizonyos fajta koordináció. A baloldali pártok összehangolták a jelöltállításra, hogy nagyobb esélyük legyen a győzelemre. Ennek következtében ezekben a kerületekben inkább a taktikai szavazatok jelennek meg és nem a személynek szóló szavazatok.

A magyar demokrácia ezen szakaszában láthatjuk, hogy az egypárti hegemonia milyen hatást gyakorol az inkubens jelöltekre. A Fidesz és KDNP két külön párt, de nem lehetséges szétválasztani, valamint külön vizsgálni őket, mivel már hosszú idő óta koalíciót alkotnak. Emellett a választásokon is közös listát állítanak, és nem indítanak egymás ellen jelölteket. A 2010-től kezdődő érában nem jelenthetjük ki, hogy a személynek szóló szavazatok komoly befolyással voltak a választási küzdelemre. 2014-ben és 2018-ban is az ellenzéki koordináció által elő állt egy olyan szituáció, melyben a választók ré voltak kényszerítve a taktikai szavazásra, amennyiben nem a kormánypárt képviselőit szerették volna a képviselői székben látni. Ennek következményeként megjelenhettek a protest, kormány ellen szóló szavazatok nagyszámban. Ez pedig eredményezhette bizonyos egyéni képviselőjelöltek esetében, hogy megnyerjék kerületüket. A protest szavazatok nem egy személynek vagy pártnak szólnak, hanem valami ellen. Tehát a dolgozat témájának a szempontjából ezek nem relevánsak.

Összességében elmondható, hogy a személynek szóló szavazatok megjelenhetnek, de nem tulajdoníthatunk ezeknek nagy jelentőséget. Látható az is, hogy mikor a pártok jól szerepelnek egy választáson, akkor sikeresebbek az egyéni jelöltjeik is. Minél nagyobb egy párt fölénye, annál inkább háttérbe szorulnak az egyének. Arra is szeretném felhívni a figyelmet, hogy a személynek szóló szavazatok megkülönböztetése a taktikai szavazástól szinte lehetetlen Magyarországon. Azt is meg lehet erősíteni, hogy leginkább a pártok befolyásolják a választópolgárokat és nem maguk a jelöltek, ez alól kivételt képeznek a pártvezetők. A politikusok személyes képességeinek a szerepét jól bemutatja egy 2009-es és egy 2018-as reprezentatív országos kutatás. Ezen kutatások keretében egyszerű kérdéseket tettek fel választópolgároknak, hogy kiderítsék, mennyire vannak tisztában a politikai rendszerrel. Volt egy kérdés, mely alapján megkérdezték, hogy tudják-e ki az egyéni képviselő a választókerületben és megkérték őket, hogy nevezzék is meg. 2009-ben a válaszadók 25 százaléka tudta helyesen a képviselő nevét, míg 2018-ban a válaszadók 39 százaléka.²⁷ Ez azt jelenti, hogy 2009-ben minden negyedik ember tudta csak, hogy hívják az egyéni választókerületi képviselőjét. 2018-ban, választási évben már öt emberből kettő tudta ezt helyesen. Természetesen ez változhat egyes képviselők esetében. Vannak egyéni képviselők, akik országos ismeretséget is maguknak tudhatnak. Azonban kiemelném, hogy nem a jelöltek személyét, hanem a képviselők személyét kérdezték. Valószínűsíthető, hogy azokat kevesebben ismerik, akik nem képviselők, hanem csak jelöltek. A pártokra leadott szavazatokat kevésbé használják fel a szavazók taktikázásra. Ha taktikai szavazatokról van szó, akkor a választási rendszer arányos ágán jelenik meg a választók preferenciája és az egyéni jelöltek esetében adják le voksukat arra a jelöltre, akinél nem érzik elveszettnek a szavazatukat. A pártrendszer is kiemelt jelentőséggel bír, mikor ezeket a voksokat elemezzük. Az elmúlt harminc évben a pártrendszer koránt sem volt stabilnak tekinthető. Hazánkban a Fidesz-KDNP 2010-es hatalomra kerülése óta láthatunk csak valamiféle stabilitást. Azonban a stabilitást mindig csak történelmi távlatban érdemes vizsgálni.

IX. Összefoglalás

1. Felvetett kérdések megválaszolása

A tanulmány ezen részében próbálok meg válaszokat adni a felvetett kérdésekre és emellett összegzem a kutatásom eredményeit. Az első kérdés összességében szólt az inkumbencia hatásáról a magyar választásokon. Láthattuk, hogy az inkumbencia hatása kismértékben érhető csak tetten hazánkban. A magyar választókat leginkább a pártok érdeklik és nem a jelöltek. A legjobb alkalom az indulásra abban az esetben van az inkumbens jelölteknek, ha pártjuk esélyei magasaknak mondhatók. Magából a pozíció birtoklásából adódhat bizonyos előny, mint például, hogy ismertebbek, mint kihívóik. Az is kiderül, hogy az aktuálisan a végrehajtó hatalmat gyakorló pártok jelöltjeinél az inkumbencia még

²⁷ LÁSZLÓ RÓBERT: *Ismeretek és attitűdök a magyar választási rendszerről*. 2018. http://www.valasztasirendszer.hu/wp-content/uploads/ValasztasiRendszer-kutatas_180419-2.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2020. 05. 28.)

negatívan is megjelenhet. A magyar szavazók mérlegelik az adott ciklust és a szerint adják le voksukat valamely oldal mellett, illetve valamely oldal ellen.

A második felvetés a város-vidék ellentéttel volt összefüggésben. Arra lettem volna kíváncsi, hogy ha országos méreteket nem is ölt az inkumbencia hatása, lehetséges-e, hogy az egyes csoportok között megjelenhet. Mivel a magasfokú pártosság a magyar választók egyik jellemzője, így az inkumbens hatás tekintetében nem találhatunk különbségeket a városi és vidéki választókerületek között. Ahogyan ezt bizonyítja az is, hogy a főváros egyéni választókerületeiben az újraválasztási ráta, akkor volt a legmagasabb, mikor a baloldali kormány maradhatott hatalmon. Ez pedig arra enged következtetni, hogy a pártok teljesítménye alapján adják le voksukat a választók az egyéni jelöltekre is.

A harmadik kérdés arra vonatkozott, hogy mennyire vannak jelen a személyeknek szóló szavazatok Magyarországon, illetve milyen hatást képesek kifejteni. Láthattuk, hogy nehéz kiszűrni azokat a voksokat, melyek a jelölteknek és nem a pártoknak szólnak, de mindenképp jelen lehetnek bizonyos esetekben. Azt mondhatjuk, hogy a személynek szóló szavazatok inkább tisztségeknek szólnak. Országos ismertséggel rendelkező politikus képesek lehetnek jobban teljesíteni, mint pártjuk egy-egy választókerületben. Itt szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a személynek szóló szavazatok nem csak előnyként jelenhetnek meg. Előfordulhat az is, hogy egy pártot nagy arányban támogatnak a választók, de egyes jelöltjeiket nem. A szavazók nagymértékű pártidentifikációja, amint láthattuk azt is eredményezte, hogy nem is törődnek azzal, ki a választókerületük képviselője az országgyűlésben. Ez alapján nehéz olyan szavazatokról beszélni, melyek a személyeknek szólnak, amennyiben a választópolgárok több mint fele nem is tudja a képviselője nevét. Amikor megjelennek a személyeknek szóló szavazatok, akkor sem mondhatjuk, hogy nagy hatást képesek kifejteni. Választások nem múlnak azokon a voksokon, amiket a jelöltek érényeinek száznak. Ez nem jelenti azt, hogy a jövőben sem lehetne nagyobb a befolyásuk, de hosszú időnek kell eltelnie ahhoz, hogy ez a tendencia változzon.

2. Lehetséges okok

Amennyiben hazánk választási rendszerét vizsgáljuk, azt gondolhatnánk, hogy a személyeknek szóló szavazatok és az inkumbens képviselők előnye vagy hátránya erős hatást lehet képes kifejteni a mandátumok kiosztásának arányára. A pártok mellett a politikusok közül is lehet választani. Azonban valami okból kifolyólag a választópolgárokat nem érdeklik a helyi politikusok, ha országgyűlési választásról van szó. Ebben a részben megpróbálok röviden magyarázattal szolgálni a jelenségre a politikai kultúra sajátosságain keresztül.

Egyik okként értelmezhető a sajátos egyetlen modellel sem leírható választói magatartás. Nem egyedül a választói magatartás pártossága fontos, hanem az is, hogy az egyéni jelöltek kampányaiban is hangsúlyosabbak a pártok. A szervezetek döntik el ki indulhat egy-egy kerületben és mennyire lehet perszonalizált a kampánya. Amennyiben a képviselők esetében megjelenik a tapasztalat úgy a pártok esélyt adnak a perszonalizált kam-

pányok folytatására, hogy növeljék a jelöltek a személyüknek szóló szavazatokat, de természetesen a pártok kontrollja alatt.²⁸ A személyek tulajdonságai így sok esetben háttérbe szorulnak a kampányok során. Ehhez még a magyar politikai kultúra egyes jellemzői is hozzáadódnak, mint például, hogy mennyire ismerik a pártokat és az egyéni képviselőket a választók, tehát mennyi ismerettel rendelkeznek a politika egyes szintjeiről. Az látható, hogy az embereket nem érdeklik azon politikusok, akik nem rendelkeznek országos ismeretséggel és a pártok sem engedik meg, hogy országos ismeretséget érjenek el a képviselőik, így aztán a személyes preferenciáknak szóló szavazatok nem jellemzőek a magyar választásokra. Itt megjegyezném azt is, hogy a politikusok, ha nem folytatnak, olyan kampányt, melyben ők állnak a középpontban, akkor kevésbé fogják őket a választók ismerni.

A magyar politikai kultúra homogenitása azt eredményezi, hogy a politikusok mozgásterét széles az egyes témák napirendre tűzése kapcsán, mivel az embereket nem lehet megosztani egy-egy nagy kérdés kapcsán. A homogén politikai kultúrára nem jellemzők a társadalmat megosztó szakpolitikai viták. A megosztó kérdésekben egyet értenek az emberek, tehát nem egy kérdés egyik vagy másik oldalán helyezkednek el.²⁹ Ehhez még hozzáadódik a választók nagymértékű pártossága, ezáltal azt a következtetést lehet levonni, hogy nem éri meg egy egyéni jelöltnek a pártja álláspontjával szembe mennie. Ha feltételezzük, hogy pártok ismerik a választókat, akkor tisztában vannak, azzal, hogy egy napirenden lévő kérdés kapcsán miként érdemes megnyilvánulni. Azonban, ha a jelölt nem eszerint nyilvánul meg, akkor a szavazók jó eséllyel elfordulhatnak tőle. Ebben az esetben megjelenhetnek a személyeknek szóló szavazatok, de azok negatív hatást fejtenének ki a jelöltekre. Amennyiben a személyes kvalitások nem játszanak nagy szerepet, úgy az inkumbencia hatása sem lehet magas a választásokon. Az inkumbensek előnyére magyarázatként szolgálhatna az is, hogy egyszerűen jobb politikusok, mint kihívóik, ahogyan ezt már láthattuk, de a személyek ilyesfajta háttérbeszorulásával ez sem mondható el.

Egyértelműen kijelenthető, hogy az inkumbencia hatása Magyarországon csekély mértékben van jelen az országgyűlési választásokon. Amíg a pártosság a legnagyobb befolyásolóerővel rendelkező jellemzője a választóknak az országos szavazások alkalmával, addig ez így is marad. A választók attitűdjének a vizsgálata, viszont közelebb áll a politikai kultúra vizsgálatához, mint a választáspolitikájához.

²⁸ PAPP – BURTEJN 2015, 62. p.

²⁹ KÖRÖSÉNYI – TÓTH - TÖRÖK 2003, 41. p.

ÁDÁM KÉFER

THE ANALYSIS OF THE INCUMBENCY EFFECT IN THE
HUNGARIAN PARLIAMENTARY ELECTIONS 1994–2018

(Summary)

In my dissertation I examine the effect of incumbency in the Hungarian parliamentary elections. First of all, it is necessary to look at studies on similar topics published in the international literature. This is followed by a description of the key features of the electoral system and voter behavior before beginning the examination of the incumbency effect. The question then arises as to whether there is any effect of incubation in Hungary's parliamentary elections. To get a more accurate picture of this, it needs to be examined at different levels, looking at whether it is more present in urban or rural constituencies and whether individual votes play any role in national elections. To answer the questions, I need to analyze the election results. I examine these results with the help of the database I created, which contains basic information about individual constituency representatives who are able to enter the legislature during the eight elections. Just as the effect of incumbency in Hungary does not appear as a specific element in the Hungarian elections, due to the large party identification of voters. For this reason, I draw attention to the possible causes through a brief presentation of Hungarian political culture.